

# KVĚTA LEGÁTOVÁ ŽELARY

## CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Jakub Halák zahynul tak, že ho usmýkali koně. Splášili se, když svážel ze stráně klády.

Neplač, je v nebi, řekli Helence.

Ve světnici se sešly želarské ženy, některé si pak odnášely otcovy šaty. Odnesly všecko. I roztrhaný kabát ze síně.

V kostele se Helenka setkala po dlouhé době s Lipkou. Ministroval. Byla by se za ním rozběhla, kdyby jí matka pevně nesvírala ruku. Čekala, že se na ni podívá, ale nepodíval se.

Hlasitě plakala, všichni si mysleli, že pro tatínka.

Po večeri u velebného pána začal Lipka zase chodit do školy. Malá tam vodila kozu, odvažovala se blíž a blíž, až jednoho dne vstoupila dovnitř a sedla si vzadu do lavice.

Pan učitel ji neviděl, ztrácela se za zády kluků, a kdyby se dovedla chovat tiše, mohlo být všecko v pořádku. Jenomže Josefka Látalová měla jmenovat zvířata, které zná, a nedovedla si na žádné vzpomenout.

Helenka sebou neklidně šila. Nevydržela to a vykřikla: Blecha!

Třída se smála, ale pan učitel vyhlížel přísně. Vytáhl ji z lavice za ucho.

„Kde ty se tady bereš?“

„A vos a krtek a štěně a žízala!“

## Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je z povídky Mít bratra. V úryvku je popisováno, jak Helence zemřel tatínek a jak začala sama od sebe chodit do školy.

- kniha se skládá s osmi vzájemně propojených povídek. V každé z nich je zmínka o postavách z povídky jiné.

Zrcadlo ve větru

Do Želar se z vězení vrací Vojta Zálešák, který pobodal jednoho z místních, myslivce Juru Machalu. Po návratu zjišťuje, že zemřel jeho bratr Jan. Celá ves mluví o tom, kde bude Vojta bydlet a zda se bude Jurovi mstít. Vojta jde do své prázdné chalupy, kam se za velké bouřky běží schovat místní děvče Juliška. Ta se Vojty nebojí. Do chalupy zanedlouho vpadne také zraněný Jura, vymkl si rameno. Juliška přikáže Vojtovi, aby zašel pro místní léčitelku Lucku. Vojta odmítá, a tak nakonec vyrazí do tmy oba, aby Jurovi pomohli. Ani Juliška nemá snadný život, její sestra ji nespravedlivě nařkne, že svádí jejího manžela, a tak Juliška odchází žít ke svému bratranci.

Miniaturala

Vratislava Lipku odvedli do kláštera, kde se setkal se sestrou Isabelou, což byla sestra želarského inženýra Šeldy. Také zde byla sestra Andrea, civilním jménem Pavlína, Šeldova bývalá pomocnice a milénka. Obě na chlapci vyzvíдалy, co se děje v Želarech. Vratislav v noci utekl, dostal se do města a dál, ale byl postřelen. Po vyléčení ho poslali zpátky do kláštera, ale on chtěl zpátky do Želar. Zde se shledal s malou Helenkou a ta mu vyprávěla, co se dělo v době jeho nepřítomnosti. Kámen zavalil vesničana Marka, ale Vratislav brzy zjistil, že za jeho smrt může místní blázen, který toužil po Markově ženě Zuzaně. Sestra Izabela jde navštívit svého bratra Jana Šeldu a naznačí mu, že je Vratislav Lipka jeho syn.

Pravidla hry

Helenka a Vratislav ve škole zlobili a pan učitel už nevěděl, co s nimi. Zato kněz se jich zastával. Učitel šel k Helenčině matce, ale ta se dětí také zastala. Pan učitel Zdeněk Tkáč postupně poznával další obyvatele Želar. Opilce Viléma i inženýra Šeldu. Učitel vzpomíná, jak Vilém umíral a chtěl všechno odkázat Lence Lipkové, ale ta nedlouho předtím zemřela při porodu syna Vratislava. Učitel došel na faru, kde dělala hospodyni Zuzana Gorčíková, vdova po Marku Gorčíkovi. Narodila se jí holčička Markéta. Dál učitel vypráví o své bývalé žákyni Ženě, kterou nikdy neměl rád, ale ona jeho ano. Když konečně dorazil k Michalovi, malý Vratislav ho zrovna bil.

Jako modrásek

- v povídce se střídají dvě roviny, dětství a dospělost Ženi

Žena (Blažena) má vyvdanou dceru Jiřinku. Denně sleduje, jak se její tajná láska Pavel vrací ke své rodině. Když byla malá, byla odstrkovaným dítětem. Měla čtyři sourozence, z nichž jen starší Cilka ji měla ráda. Když měla spálu, vyrobila v nemocnici mnoho krásných věcí z odstřížků. Svoji zručností si získala celé okolí. Tetin syn Honza ji naučil plynule číst, a tak předčítala kořenářce Lucce a spřátelily se ještě víc. Žeňa měla výborný vkus a snadno by mohla být bohatá, ale ona nechtěla. Provdala se za mrzáka Rostu a získala pozemek, o kterém snila. Jako malá se naučila pracovat s hrnčířským kruhem, šít a šetřit. Pomáhala tetě Andě i Lucce a starala se o Jiřinku, ačkoli nebyla její. Až s ní zažila rodinné štěstí, z dětství si pamatovala jen nenávist, a to především od dědečka. Ten je nyní nemocný a Žeňa si ho nechce vzít k sobě domů. Vzpomíná, jak se s nenávistí svěřovala knězi, ale nebojovala s ní. Nakonec došla k názoru, že si k sobě dědečka vezme.

Mít bratra

Povídka popisuje vznik a průběh přátelství Vratislava Lipky a Helenky Bojarové. Helence bylo 5 let a byla hubená, nikdo nevěřil, že se dožije dospělosti. Byla nesmírně pečlivou žačkou, sama přišla do školy a chtěla se učit. Zato Lipka byl nezvladatelný hoch, sirotek, se kterým se život nemazlil. Byl zvyklý se protloukat životem sám a Helenčina slabost ho dojala. Dělal pro ni první poslední, poslouchal její vysněné příběhy a bral ji jako svoji sestru. Paní Bojarová si ho později vzala k sobě a děti vyrůstaly společně. Vratislav však odešel do kláštera a Helenka tím velmi trpěla.

Muž z mlhy

Zuzana si měla vzít bohatého Adama, ale nechtěla ho. Zamílovala se do chudého Marka, který u nich pomáhal s koňmi. Marek ji měl taky rád, a tak se smluvili a odstěhovali se spolu do Želar, kde Marek zdědil chalupu po svých tetách. Zuzana chalupu opečovávala a snažila se být dobrou ženou. Jednou přišel její otec, aby ji odvedl zpátky, ale ona se mu vzepřela. Za to ji zbil a zlomil jí žebra. Zuzana to nikomu neřekla a místní kořenářka podezřívala Marka, že svou ženu bije. V den, kdy chtěla Zuzana svému muži říct, že je těhotná, byl v dole rozdrčen vozíkem.

Rosnička

Dívka Líza byla dcerou inženýra Šeldy. Její matka Anna Šeldovi utekla a on si pak přivedl Pavlínou, místní lehkou děvku. Pavlína u Šeldy pracovala jako chůva a hospodyně, ale zároveň byla jeho milenkou. Měli se rádi, ale Pavlína jednoho dne zmizela a vstoupila do kláštera. Líza se později přimkla k horníkovi Vilémovi. Jel s ní do města koupit brýle, protože Líza špatně viděla. Ve škole jí potom říkali Rosnička. Líza se po smrti Viléma zatvrdila. Na smetišti našla pannu, kterou odhodila její spolužačka Alena, umyla ji, zašila a ušila jí nové šaty. Alena chtěla pannu zpátky, ale Líza ji nedala.

Barborka pro milého

Lenka Lipková se v noci vzbudila vytím psa a zjistila, že jí někdo zabil jejího oslíka. Krvavé stopy ji dovedly do domu inženýra Šeldy, ten byl opilý na mol a tvrdil, že o tom nic neví. Bratr Lenky Michal se oženil s Pavlínou, která mu však utekla za jiným, později sloužila u inženýra Šeldy a nyní byla v klášteře. Lenka přišla domů celá mokrá, spadla do řeky a vytáhl ji Vilém, který měl tuberkulózu. Oba byli celí zkehlí, a tak jim babička udělala čaj a hřála je u kamen.

- **téma a motiv**

téma: smrt Helenčina tatínka, škola

motivy: oblečení, kostel, škola, koza, lavice, zvířata

- **časoprostor**

místo: obec Želary, světnice, kostel, školní třída

čas: není přesně určen, období první republiky; po smrti pana Haláka, když byla Helenka ještě malá

- **kompoziční výstavba**

- v povídkách se objevuje paralelní uspořádání – více časových rovin současně, ale i retrospektivní vypravování

- úryvek se skládá z 11 odstavců, poslední dva tvoří přímá řeč

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, povídky

- **vypravěč**

- vypravěč vystupuje v er-formě v minulém čase

- jedná se o vševědoucího vypravěče

- **postava**

- v každé povídce je hlavní postavou jiný obyvatel obce

Helenka Bojarová – malá dívenka, hubená, neduživá, vyhlíží nezdravě, ale má chuť k životu, upnutá na Vratislava Lipku, jedináček žijící s matkou, snaživá, pilná, odvážná

Vratislav Lipka – chlapec, starší než Helenka, postrach vesnice, nezvladatelný, vychovává se spíš sám, platonicky zamilovaný do Zuzky Gorčíkové

pan učitel Zdeněk Tkáč – pozorovatel dění v obci, hodný, obětavý, nezvládá Vratislava Lipku

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč – pronášena učitelem: „Kde ty se tady bereš?“ a Helenkou: Blecha!; „A vos a krtek a štěně a žížala!“

nepřímá řeč – Neplač, je v nebi, řekli Helence.

- **typy promluv**

- většinu textu tvoří pásmo vypravěče, v závěru je dialog učitele a Helenky

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

- autorka tvoří velmi krátké odstavce, mezi odstavci jsou posuny v ději (jiný čas, jiné místo apod.)

- pásmo vypravěče je spisovné, mírně archaické a hovorové (*všecko*)

archaismus *světnice, síň, velebný pán*

slovo hovorové *všecko*

slovo zdrobnělé *tatínek*

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

metafora *malá (= Helenka), šít sebou*

epizeuxis *blíž a blíž*

metonymie *ztrácela se za zády kluků*

personifikace *třída se smála*

## Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

2. polovina 20. století, počátek 21. století

Květa Legátová (1919–2012)

- vlastním jménem Věra Hofmanová, poté používala pseudonym Věra Podhorná
- jméno Legátová převzala od kamarádky ze střední školy
- novelistka, autorka pohádek a rozhlasových her
- narozena v Podolí u Brna
- z venkovské učitelké rodiny, vyrostla v okolí Brna
- otec byl činný v odboji
- maturovala na dívčím reálném gymnáziu
- vystudovala obory čeština a němčina na FF MU
- později dálkově vystudovala matematiku a fyziku na Vyšší pedagogické škole v Brně
- absolvovala rychlokurs na obchodní škole, pracovala jako písařka
- byla totálně nasazena do zbrojovky v Brně
- krátce učila na brněnské konzervatoři němčinu
- byla učitelkou malotřídek na Valašsku a Slovácku (okolí Kopanic) – inspirace pro díla
- byla politicky nespolehlivá, často měnila působiště
- téměř 30 let učila na Střední odborné škole knihovnické
- v 60. letech psala pro časopis Host do domu
- v důchodu se věnovala psaní a ochraně zvířat
- známou se stala až po revoluci
- v 90. letech vyhrála rozhlasovou soutěž Prix Bohemia (hra *Ostrov slušných lidí*)
- držitelka Státní ceny za literaturu z r. 2002 za knihu *Želary*
- nebyla vdaná, nemohla mít děti
- byla milovnicí koček
- nikdy se nechtěla živit literaturou, za knihu *Želary* nechtěla honorář

- prostředí střední Moravy

- všechny postavy jsou podle reálné předlohy

*Postavičky* – debut, soubor črt, příběhy ze života dětí

*Jozova Hanule* – novela o lékařce Elišce, která byla činná v odboji a skrývala se v obci Želary

*Korda Dabrová* – román pro děti, vydán pod pseudonymem Věra Podhorná

*Návraty do Želar* – rozhovor se spisovatelkou

*Nic není tak prosté* – soubor detektivních próz, vyšetřovatel poručík Rykša

*Mušle a jiné odposlechy* – soubor drobných apokryfů

rozhlasové hry:

*Dvě, Sestra, Ta vteřina, Pro každého nebe, Mořská vlna, Superkočka, Splněná přání, Třetí planeta,*

*Zajatec, Triumf Razumova, Ostrov slušných lidí, Dopis od Ivana, Pohádka o Jeseňce*

- vyšly v souborech *Pro každého nebe, Posedlá a jiné hry, Mimo tento čas*

- 14 jich bylo nastudováno, 2 zfilmovány

- **literární / obecně kulturní kontext**

Současná česká literatura

Pavel Frýbort (1946–2007)

- vl. jménem Pavel Hříšný, romanopisec, překladatel
- studoval scenáristiku na FAMU
- redaktor Květů
- *Vekslák, Reportér, Muž na prodej*

Petr Šabach (1951–2017)

- po maturitě v roce 1974 absolvoval obor Teorie kultury na FF Karlovy univerzity
- technický redaktor v Pragokonzertu, metodik kulturního domu, noční hlídač v Národní galerii
- 1988–2001 odborný referent Galerie hlavního města Prahy
- po roce 2001 žil jako volný spisovatel
- vedl seminář tvůrčího psaní na Literární akademii Josefa Škvoreckého
- *Jak potopit Austrálii, Šakalí léta, Opilé banány, Babičky, Hovno hoří*
- *Občanský průkaz* – kamarádi se účastní slavnostního předávání OP, při podání ruky strážníkovi VB „rozhazují klouby“, čímž na sebe upozorní.

Michal Viewegh (\* 1962)

- nejúspěšnější a nejprodávanější současný romanopisec
- vystudoval češtinu a pedagogiku na UK
- držitel Ceny Jiřího Ortena (1993)
- *Báječná léta pod psa, Výchova dívek v Čechách, Účastníci zájezdu, Román pro ženy*

Miloš Urban (\* 1967)

- spisovatel, překladatel, redaktor
- rodiče diplomaté, vyrostl v Londýně
- vystudoval anglistiku a nordistiku na UK
- *Pole a palisáda, Hastrman* – cena Magnesia Litera, *Poslední tečka za rukopisy*

Jaroslav Rudiš (\* 1972)

- prozaik, scenárista, dramatik
- vystudoval němčinu a dějepis na PdF v Liberci
- vystřídal mnoho profesí (manager kapely, prodavač, učitel, novinář)
- redaktor deníku Právo
- *Nebe nad Berlínem*, scénář k filmu a román *Grandhotel*, komiks *Alois Nebel*

Petra Hůlová (\* 1979)

- v roce 2008 oceněna Cenou Josefa Škvoreckého
- studovala kulturologii a mongolistiku
- přispívá do časopisu Respekt
- *Paměť mojí babičce, Umělohmotný třípokoj, Stanice Tajga*

## Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Želary – obec, ze které pocházejí postavy vystupující v povídkách. Tato vesnice ve skutečnosti neexistuje, jejím předobrazem je Starý Hrozenkov v Bílých Karpatech (okres Uherské Hradiště, nedaleko slovenských hranic).

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Příběh není aktuální, život na zapadlé vsi dnes vypadá jinak.

- **pravděpodobný adresát:**

Knihu zaujme spíše pro sečtější a pozorné čtenáře vyššího věku, vyžaduje soustředění a její téma příliš neosloví současnou mládež.

- **určení smyslu díla:**

Knihu zobrazuje život v zapadlé vsi, kde o sobě lidé všechno vědí a osud jednoho ovlivňuje osud druhého. Jejím smyslem je ukázat jiný život, než na jaký jsme zvyklí, na život svázaný s přírodou a Bohem.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Autorka knihu napsala v 50. letech, ale vyšla až roku 2001. Byla oceněna Státní cenou za literaturu.

- **tematicky podobné dílo:**

Květa Legátová – Jozova Hanule: stejná ves, opakují se některé postavy

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Film Želary NENÍ zfilmováním těchto povídek, ale jiné knihy Květy Legátové, *Jozovy Hanule*. Povídky zfilmovány nebyly.